

Peter BORISOV

Oblikovanje medicinske miselnosti

Problematika katerekoli znanosti ali vrste človekove dejavnosti je v nadrobnostih razumljiva le, če poznamo in ocenimo z dobršno mero kritike njen zgodovinski razvoj. V polni meri to velja tudi za medicino.

Medicinska znanost je nasledek dolgotrajnih zapletenih bojev miselnega procesa in eksperimentalnega razvoja naravoslovnih ved. Razvoj zdravstva je od nekdaj bil organsko povezan s socialno družbeno evolucijo, ali z razvojem proizvodjalnih ali in razmerij, prav tako tudi z razvojem kulture in znanosti in razvojem poglobitvenih ideoloških smeri.

Študij zgodovine medicine prispeva k jasnejšemu razumevanju nastanka in razvoja organizacije zdravstvenega varstva, čigar poglobitvena naloga je skrb za splošno ljudsko zdravje v socialistični samoupravni družbeni ureditvi. To pa je kvalitativno nova in višja stopnja v razvoju medicinskih znanosti. (3)

Zgodovina zdravstva preučuje razvoj kurativne in preventivne medicinske dejavnosti; s posebnimi riziskovalnimi prijemi in metodami vrednosti razvojno pot njene prakse in teorije, ki sta zgodovinsko neločljivi. Preučevanje zgodovine medicine prispeva k pravilni in kritični interpretaciji razvoja praktičnega znanja in zdravilnih izkušenosti, razvoja nauka o razpoznavi bolezni in profilaktičnih metodah ter s tem v zvezi ustreznih pojmov o nastanku in predstavah o boleznih; sem sodi tudi preučevanje razvoja zdravniške etike in dentologije.

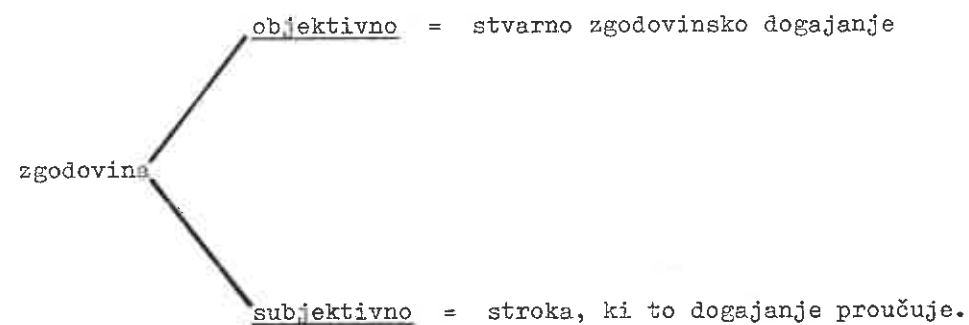
Težave, ki vzniknejo pri študiju sodobnih medicinskih znanosti so pogojene zaradi njene večkratne razdrobljenosti. V zadnjih sto letih je število raznoterih medicinskih dejstev naraslo v tolikšni meri, da se je razvila zaradi njih vrsta specialnosti, teh pa je danes že čez štirideset. (11) To pa povzroča veliko škodo, namreč izpred oči izgubljammo integralnost znanosti, njeno enovito doktrino in medsebojno povezavo strok. Študij razvoja medicine brez dvoma koristi vsem zdravstvenim panogam brez razlike in je obenem najboljši način, kako se napravi končno red v sistematizaciji množice raznoterih dejstev. Menimo, da bi iz naštetih razlogov bilo priporočljivo vsaj v grobih orisih seznaniti se s posameznimi stopnjami razvoja tistih skušenj in miselnosti, ki so stoletja izgrajevale medicinsko znanost. Posebne pozornosti naj bi deležna bila tudi družbena

oz. socialna pogojenost, na katero sta med prvimi opozorila MARX in ENGELS, in ki je prav gotovo zelo pomembna za razvoj medicine. S tem v zvezi bi morda omenili le še to dejstvo, da študij razvoja medicine jasni etimološki pomen specifičnih zdravstvenih pojmov, ki so posebnega pomena za razumevanje razvoja raziskovalnih metod. Slednje pa so pogojevale prominentna medicinska odkritja in splošni razvoj zdravstva. Historično formiranje medicinske miselnosti pogojuje tudi izostritev kritičnega vrednotenja za ocenjevanje realnosti in korisnosti določene hipoteze ali uporabnosti novih zdravilnih metod v prid sodobne medicinske znanosti.

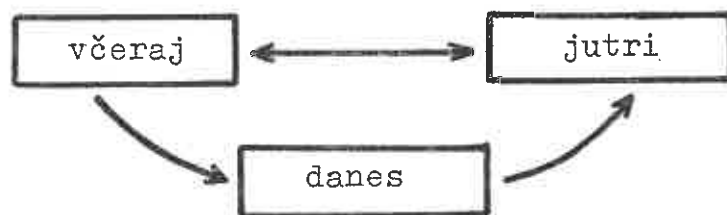
Zgodovina je znanost

Slovenski zgodovinar BOGO GRAFENAUER pravi: »Pomen zgodovine dokazuje že preprosto vsakdanje dejstvo, da zgodovina zanima toliko ljudi. Res, da se zanjo ne zanimajo vsi — kot tudi vsi ne berejo romanov ali pesmi — vsekakor je pa to splošno zanimanje pomenilo začetek zgodovinopisja in pomeni še danes primarni izvor za »poklic« vsakega pravega zgodovinarja. Kdor bi hotel v imenu prakticizma omejevati zanimanje takve vrste, bi brez dvoma bistveno okrnil človeško naravo in ostal brez bistvenih tehničnih, eminentno praktičnih pridobitev. Vsa fizika je nastala iz takšnega privatnega zanimanja; živ primer tega je študij strukture atoma, ki danes dobesedno spreminja svet«. (7)

Kaj je potemtakem zgodovina?

Analizirati preteklost ali sedanost ni možno ločeno, kajti brez dvoma obstaja notranja *povezanost* med preteklostjo in sedanostjo ter prihodnostjo (tim. *vzročna vez* med pojavi) (3):

Današnji dogodki so kronološko vzeto v zvezi z včerajšnjim dogajanjem in s tistim, kar se bo primerilo morda jutri. Navzoča je časovna korelacija zgodovinskega dogajanja (dejstva, faktov). Medtem ko stari Grki niso imeli čuta za časovno perspektivo in je zanje veljala le sedanjost ter niso poznali vzročne zveze med preteklostjo, sedanjostjo in prihodnostjo, se je ENGELS v tem smislu izrazil približno takole: sleherno obdobje vsebuje notranji antagonizem med *sedanjostjo*, *prihodnostjo* in *preteklostjo*; slednje pa je bistvenega pomena pri zgodovinskem dogajanju. (6)

Po svoji prvobitni vsebini zajema zgodovina kot pojem vse, kar se je »zgodilo« oz. »primerilo«, kajti grški izraz »historia« bi pomenil: raziskovanje, obvestilo, sporočilo, naznanilo, nauk, opisovanje ali pripovedovanje, ne pa »čisto zgodovino« v današnjem pomenu. (8) Izraz »historia«, ki ga je prevzel v dobi humanizma tudi latinski jezik, še ni pomenil v starem in srednjem veku tistega, kar pojmuje dandanes. Omenjeni pojem je sprva bil statičen in omejeval se je le na krajša časovna obdobja. V srednjem veku je nastal tudi pojem »kronike«, ki pomeni sistematično pripovedovanje o preteklosti in sedanjosti; imel je torej že determiniran časovni element. Poleg kronik, ki so v renesansi nekoliko izgubile na pomenu, sta nastali v srednjem veku razen letopisov še dve obliki sporočil o preteklosti; le-te medikohistoriografija raziskuje tudi dandanes: to so biograafije (*vitae*) in dogodki (*gesta*). Iskanje resnice okoli dogodkov je za časa renesanse izpodrinilo antični mitos.

Običajno trdijo, da je zgodovina znanost, ki v krajevnem in časovnem okviru raziskuje razvoj ljudi in načine njihovega življenja in delovanja v preteklosti; odkriva tudi vzroke v zakonitostih vsakokratnega družbenega in gospodarskega ustroja.

In kaj je znanost? — Znanost, pravijo, je sinteza ali skupek razmišljanj, iskanj, opazovanj, registracij, primerjav, kritičnih analiz, eksperimentov in zaključkov. Toda sinteza ne more biti nikdar dokončna. Historija znanosti je zato veda, ki obravnava znanstveni razvoj neke določene stroke od njenega začetka do končne faze izoblikovanja. Torej je kritična analiza določene problematike, sočasno pa tudi njen primerjalni prikaz.

Historija znanosti preučuje s posebnimi metodami in prijemi kakovost in kolikost dejavnikov, ki so soodločilni pri razvoju znanosti v določenem časovnem obdobju in v določenem okviru okolja.

Za razumevanje problematike, ki jo obravnava medikohistorik, je najprej treba biti si na jasnem z nekaterimi poglavitnimi pojmi, ki prizadevajo metodologijo. Vprašamo se, kaj je potemtakem znanstvena metoda? V širšem pomenu bi bila to vsota intelektualnih dejavnosti, ki jih uporablja določena znanost, ko odkriva resnični obstoj predmeta raz-

skave. Takšna metoda je pravzaprav delovni načrt, ki ga sestavi medikohistorik za določeno vrsto raziskav oz. tudi predvsem zato, da bi dosegel določen cilj. Razlikuje se od pojma tehnike po tem, da slednja pomeni uporabo le določenih praktičnih posegov pri raziskovanju, torej njegovo orodje.

Razvoj historiografije, pričeni z deskriptivno obliko, priča, da je zgodovina postala znanost v trenutku, ko je zavzela kritično stališče pri vrednotenju dejstev. Znanost terja od medikohistoriografa kritično in realno upodobitev ter razlago dejstev, dogodkov in s tem v zvezi osebnosti, ki so bile v določenem časovnem obdobju odločilne pri razvoju zdravstva; preiskuje torej naj dejstva (fakta).

Medikohistoriografija je potemtakem znanost, ki raziskuje razvoj ne-nenih konfrontacij med človekom in okoljem v krajevnem in časovnem okviru, prav tako pa tudi nastanek in razvoj obrambnih mehanizmov in metod. Išče tudi vzroke za zakonitost družbenega, kulturnega, socialnega, gospodarskega, naravoslovnega in filozofskega obstoja.

Razumljivo je, da ne moremo razumeti tendenc sodobne medicinske znanosti in njene neposredne problematike, brez da bi poznali njeno zgodovino, tj. njen razvoj.

Shematični prikaz razvoj zahodnoevropske historiografije bi bil takšen-le:

1. *Historiografija v starem veku*: mit in legenda sta bila v tem obdobju edino pričevalo o preteklosti; pomembno mesto sta imela epska pesnitev in logografija (tj. najstarejša pisana grška zgodovina v obliki zgodb). Odkrivanje resnice je narekovalo notranjo povezanost med posameznimi pojavi. Določen dogodek je bil zaokrožena celota; pogojeval je vzročno vez med pojavi (HERODOT), ki so se nanašali na vprašanja: kdaj in zakaj?

2. *Historiografija v srednjem veku*: ta čas je dominirala brezpogojna vera v dogme in tradicijo — oboje pa ni bilo nikoli kontrolirano. Vsled tega je imela fantazija izredno ugodne pogoje, da nadvlada razumu.

3. *Humanistična historiografija*: značilno za to obdobje je sekularizacija historičnega mišljenja; posledica tega je bilo kritično vrednotenje vzročnosti dogodkov (BACON). Močno se je razvila idealizacija antike kot značilen pojav v renesansi. Nastala in razvila se je erudicija (izobrazba).

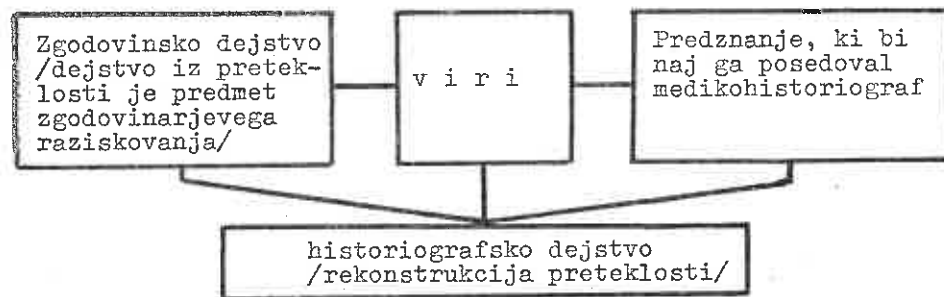
4. *Vplivi reformacije in protireformacije na razvoj zgodovinske erudicije v zahodni Evropi*: za to obdobje je nazilen propad historične kritike: legende, ki bi lahko hudo prizadele nasprotnika oz. sovražnika, so bile proglašene za zgodovinsko resnico. Ta čas je poživljanje teološke interpretacije zgodovinskih dogodkov, kar so že humanisti zavrgli, odločno vplivalo na razvoj cerkvene historiografije. Značilno je bilo, da so se koncem 17. in na začetku 18. stoletja izoblikovale pomožne discipline, ki so služile v prvi vrsti pri raziskavi zgodovinskih virov (paleografija, numizmatika, sfragistika, heraldika, kronologija, metrologija, genealogija in zgodovinska geografija). Vsa ta dejstva so pogojevala razvoj interpretacije, konstrukcije in sinteze raziskovalnega postopka pri dokazovalni metodi zgodovinske resnice.

5. *Historiografija v dobi razsvetljenstva* temelji na racionalistični filozofiji (DESCARTES). Izoblikuje se v znanosti pojem enovitosti. Historiografija se približuje tehničnim in naravoslovnim znanostima in njihovim zgodovinskim opisom. Pridobiva vedno bolj progmatičen značaj. Poudarjen je pojem *slučajnosti* kot obvezen pogoj pri nastanku PASCALOVE teorije o katastrofah (če bi se npr. neka zgodovinska osebnost ali neko okolje odzvalo v določenem časovnem intervalu povsem drugače kot se je sicer v resnici, bi stal razplet nadaljnjih zgodovinskih dogodkov na popolnoma nasprotni strani).

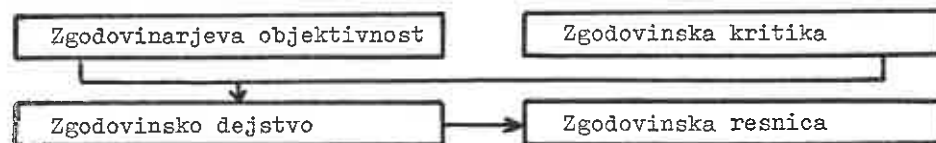
6. *Obdobje tradicionalne zgodovine* obsega čas novešje in najnovejše dobe (19. in 20. stoletje). Postopoma se je razvijalo konstituiranje klasičnih zgodovinskih metod in sistematizacija raziskovalne tehnike — vse to pa je v znatni meri pospešilo razvoj erudicije. Komparativna metoda se je posluževala skušenj, ki so jih nudile druge znanosti, npr. arheologija in lingvistika. Kot nov zgodovinski pojem se zasnuje prazgodovina, ki temelji na geoloških in antropoloških izsledkih. Na razvoj medikohistoriografije pa odločno vplivajo tudi socialni premiki v družbeni strukturi. Vznikne nasprotje med idealistično in marksistično pojmovno razlogo zgodovine; uveljavi se dialektično-materialistična interpretacija pojma zgodovinske resnice.

Nastanek historiografskega dejstva — rekonstrukcija preteklosti

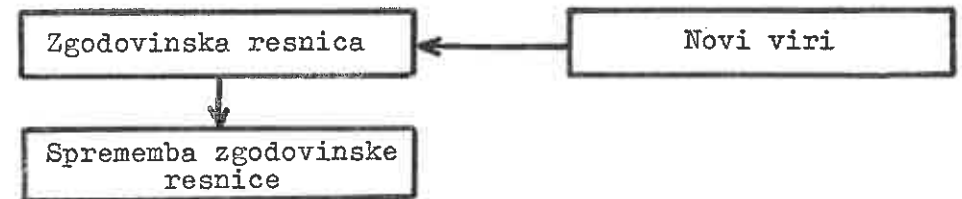
Kaj so *zgodovinska dejstva*? Zgodovinsko dejstvo ali *dejstvo iz preteklosti* je pojmovno utemeljeno s kritično presojo resničnosti pričevanja zgodovinskih virov; torej dejstvo je *resnično* (ni izmišljeno, je nasprotno domišljiji), če je prestalo *preizkus zgodovinske kritike*.

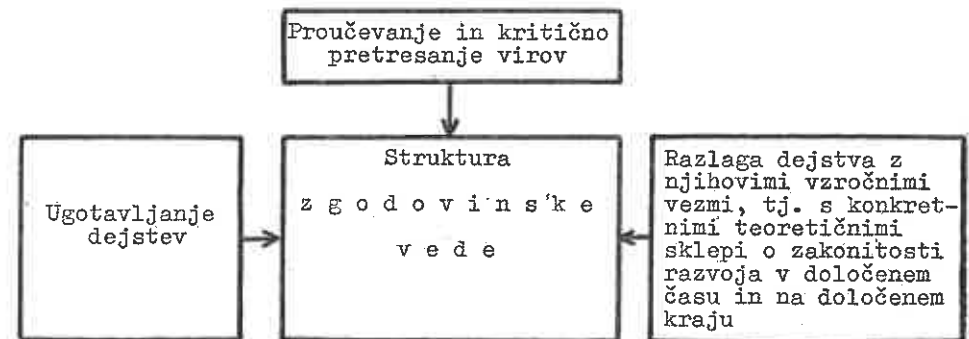
Znanstveno veljavo ima, če je tudi del *celote*. Zgodovinsko dejstvo je torej predmet zgodovinskega raziskovanja in odvisno je od zgodovinarjeve osebnosti; to je tudi *preteklost*, ki jo naj medikohistoriograf rekonstruira. (8)

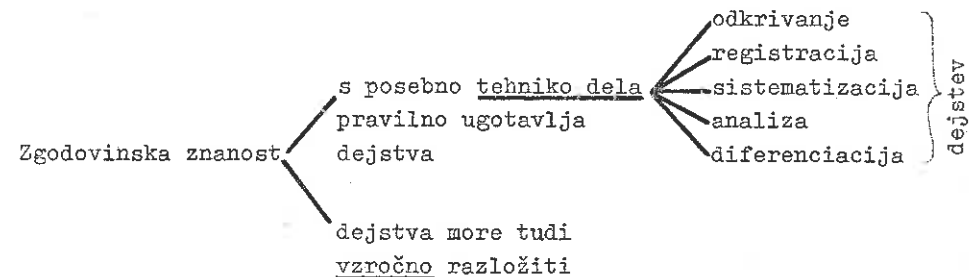
Iz zgodovinskega dejstva moremo izluščiti zgodovinsko resnico, to pa vedno le z zgodovinarjevo objektivno kritiko. Z odkritjem novih virov se lahko zgodovinska resnica bistveno spremeni. (3)

Zgodovina medicine kot znanost racionalno analizira zgodovinske pojave in dejstva, in jih razvršča ter z ugotavljanjem vzročnih vezi in zakonitosti prispeva k njihovemu globljemu spoznanju.

Sleherno zgodovinsko raziskovanje temelji na zgodovinskih *virih*. Če razpravljamo, ali ima ta ali ona vrsta raziskovanja značaj znanosti, potem navodno gre za dvojno vprašanje: ali more s svojo posebno *tehniko dela* pravilno ugotoviti dejstva, ki jih raziskuje, in ali more ta dejstva z *materialistično analitično metodo* tudi vzročno razložiti. (15)

Ker je zgodovina kot dogajanje iz preteklosti objektivno dejstvo, ga ne more nobena stvar več spremeniti. Medikohistoriografu pa ni zmeraj dostopna v takšni objektivnosti in tudi ne vedno vsa v celoti, marveč

le, kolikor je zapustila pomembne *sledove* (vire). Poglavitna naloga pri presoji slehernega vira je njegov kritični pretres. Temeljno vprašanje, ki se postavlja pred raziskovalca, ko pregleduje podatke o viru je, da ugotovi, ali nudi takšen podatek tudi resnično podobo dogajanja, ali pa je raziskovalec to podobo namerno spremenil ali celo skazil.

Hevristika v medikohistorigrafiji

Hevristika ali ars inveniendi (umetnost odkrivanja) je nauk o metodah raziskovanja in pridobivanja novih spoznaj, ki temelji na dognanjih logike, matematike, filozofije in psihologije. Preučuje tudi razvoj in metodiko pri razrešitvi določenih vprašanj. Raziskovalec na temelju dobljenih informacij širi svoje znanje o določenem predmetu raziskave. (16)

Raziskovanje katerekoli medikohistorične naloge je vezano na odkrivanje in zbiranje zgodovinskih virov. Odkrivanje virov in diferenciacija na pomembnejše in manj pomembne sodi med poglavitne sestavine zgodovinarjevega raziskovanja, kajti spoznanje preteklosti je možno le na podlagi njenih sestavnih delov, tj. sledov ali virov. Pri omenjenih operacijah je zato nujen tudi sistem, kajti če bi se medikohistorik zadovoljil le s slučajnimi najdbami in bi ne težil, da bi odkril smiselno čim popolnejše gradivo, bi se zgodovina medicine ustavila marsikdaj že pri anekdotskem mnogoznanju in bi daleč bila od znanstvenega obravnavanja.

Prvenstvenega pomena pri odkrivanju virov je tudi teren; ta pa ni mišljen tu le kot zemljepisani pojem, temveč v mnogo širšem pomenu. Študij terena je predvsem pomemben pri odkrivanju virov v zvezi z nastankom npr. hospitalov, leprozorijev, bolnišnic, lazaretov in pod. na nekdanjem Kranjskem. Tu prihajajo v poštev predvsem tlorisi posameznih zgradb, orjencijski načrti sanitetno-higijenskih naprav, ali načrti konturnacijskih postaj (npr. v Vojni krajini), pa tudi situacijska slika kamufliranih partizanskih bolnišnic in drugih priprav. Med terenske pojave sodi prav tako govorni jezik in ljudska oblika raznih krajevnih imen (nastanek npr. kraja Špitaliča v Tuhinjski dolini ipd.). K odkrivanju določenih virov prispevajo tudi specifični zgodovinski viri: npr. stenski napisi ali zapisi na stebrih ali kamnih, dalje slike, kipi, freske ipd. Delo na terenu se dopolnjuje lahko že z ustreznim ustnim izročilom preživelih očividcev (npr. o epidemiji tifusa in mortalnosti v okupatorjevih taboriščih).

V arhivih ali rokopisnih oddelkih večjih knjižnic hranijo navadno vire tudi določenih znanstvenih inštitucij. Med dragoceno gradivo sodijo prav tako publicirani viri.

Kaj so torej zgodovinski viri? — Dejali smo, da so to *sledovi*, ki jih je zapustila preteklost (npr. ustna in pismena pričevanja, zdravstvena uradna dokumentacija — diplomatika, zapiski sej ali delovnih sestankov, statistični in tabelarični pregledi ter poročila, strokovno zasebno dopisovanje in arhivi, kartoteke z biografskimi in bibliografskimi podatki, slikovni material, doktorske in častne diplome, uradna in društvena odlikovanja, spričevala, disertacije, separati znanstvenih in strokovnih razprav, oglasi z medicinsko tematiko v sredstvih javnega obveščanja, medicinski instrumentarij in naprave ipd.).

Določene vrste virov so v določenih obdobjih vodilne. Opirajoč se na kriterije zgodovinske vede ločimo *vire* od *literature* in sicer tako pri dokazovalnem postopku, kot tudi pri navajanju. Resnično preteklost spoznamo le iz primarnih virov, medtem ko vsa historična literatura sodi v kategorijo sekundarnih virov. Literatura se pri znanstvenem delu v resnici ne navaja kot dokaz, marveč le v dopolnilo lastnega dokazovalnega postopka, ki njene zaključke že a priori predpostavlja ali dopolnjuje, ali pa tudi polemizira z njimi. Ta bistveno različna funkcija navajanja virov z ene in literature z druge strani zahteva tudi nujno jasno medsebojno ločitev.

Samo poznanje virov s terena, publiciranih virov, arhivskih virov, muzejskih depojev in podobnih inštitucij seveda ne zadošča še za temeljitejšo medikohistorično raziskovanje, v kolikor historiku ni dovolj jasno, kako mora postopati. Preden pristopi k neposrednemu odkrivanju virov, zlasti pa k delu na arhivskem materialu, mora najprej dokončati tiste priprave za svoje delo, ki jih je mogoče opraviti po obstoječi literaturi. Zato mora najprej preučiti vse objavljene vire, potem pa lahko pristopi k analizi arhivskih, še neobjavljenih virov.

Medikohistorigrafija temelji na pisanem pričevanju:

- a) *pripovedni viri*, tj. prosti stil opazovanja, in
- b) *diplomatika*, ki vsebuje pravne elemente (steriotipija).

Pri zgodovinskih virih, npr. pri diplomatiki, uporablja medikohistoriograf za rekonstrukcijo preteklosti pomožne zgodovinske vede:

Paleografijo (vedo o starih pisavah), sfragistiko (vedo o pečatih), heraldiko (vedo o grbih), numizmatiko (vedo o novcih), in metrologijo (vedo o merah). To vse priča, da takšna miselna organizacija zahteva tudi širše zgodovinske preiskave in teamsko delo. (17)

Pri pripovednih virih presoja znanstvena kritika *stopnjo* zgodovinske resnice, medtem ko pri diplomatiki ugotavlja njeno *avtentičnost*. (19) Diplomatska veda je veda, ki proučuje listine (diplome, dokumente) z njej lastno kritično metodo in določi pomembnost pri zgodovinskem pričevanju.

Beseda diploma je grškega izvora (pomeni podvojiti): sprva je označevala dvojno tablico (diptih), ki je nosilcu omogočala:

— da se je s privoljenjem senata ali kralja posluževal lahko državne pošte pri prevozu ali pri odpošiljanju pisem;

— »diptih« je pomenil tudi dekret, ki je veteranom dajal ius civitatis (državlanske pravice).

V srednjem veku je diploma pomenila kraljevski privilegij, v renesansi pa že svečano pismo fevdalcev; takšno obliko je diploma zadržala prav do dandanes. Razen diplom ali listin, ki jih hranijo arhivi (državni, mestni, znanstveni ali zasebni), so tudi zgodovinski akti, ki so prethodniki diplom.

Preučevanje listin koristi pri svojem opravilu politično-, gospodarsko-, družbeno-, pravno-, kulturno-, zdravstveno- in socialnozgodovinsko znanost.

Listina, ki je večkrat predmet zgodovinarjevega proučevanja, je pisano pričevanje o nekem dejanju iz preteklosti, ki je pravnega značaja, ima predpisano obliko in se razlikuje po času, kraju, osebi ter vrsti pravnega dejanja.

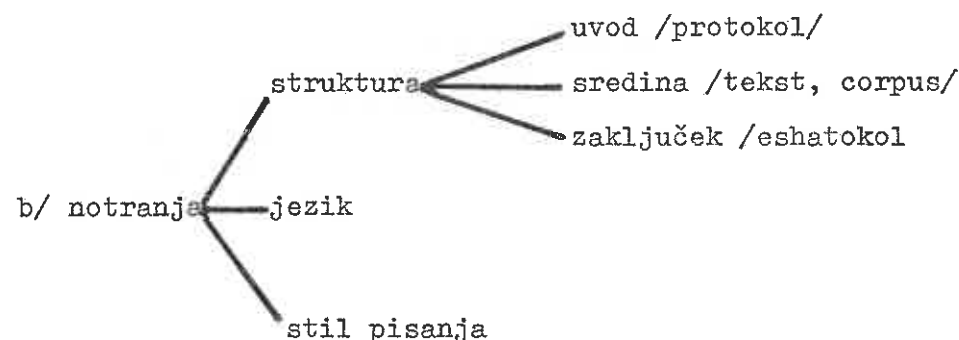
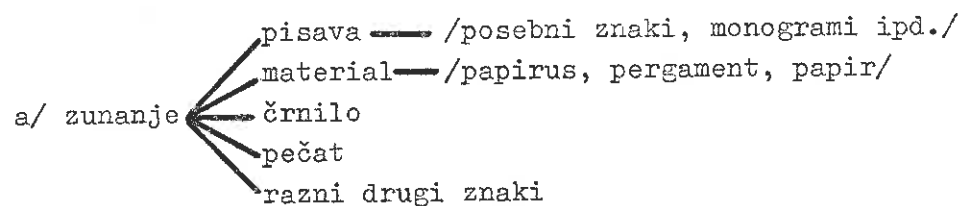
Znanstvena kritika listine (dokumenta)

Pri slehernem dokumentu ugotavljamo najprej njegovo *avtentičnost*, tj. ali je listina prava, resnična ali potvorjena.

Avtentičnost je lahko:

- a) *zgodovinska* (listina, ki je spisana po avtorjevi smrti);
- b) *diplomatska* (listina, ki je sicer uradno sestavljena in overovljena, je pa zgodovinsko neavtentična).

2) Značilnost listine:

Sleherne del listine ima ustaljeno obliko, ki je značilna za določen čas in za določeno vrsto. (1) Eshatokol vsebuje podpise in znake (signum manus: +).

Pomembna sta tudi jezik in stil pisanja. Jezik je poseben element v listini, ki potrjuje njeno avtentičnost. Stil pisanja odgovarja dobi, v kateri je listina nastala.

Potvorba (falzifikat) listine

Tudi v medicini so bile listine iz preteklosti ne redko potvorjene. O falzifikatu listine govorimo:

- a) če je spremenjena namenska oblika pisma (npr. naslavljanje),
- b) njena vsebina,
- c) ali zunanja oblika (oprema) pisma (npr. pečat, vrstica, način zavitka ipd.).

Z analizo sumljivih listin so se ukvarjali že v srednjem veku. Znak za potvorbo neke listine ni bil vedno le npr. slab jezik, s katerim je bila pisana, temveč jezik, ki ga ni uporabljal avtor, dozdevni pisec listine. Vzroki za potvarjanje listin bi lahko bili različni:

a) zaradi prevare, da bi se nekdo nezakonito okoristil določenih privilegijev (pridobitev meščanske pravice je npr. omogočala mojstru-kirurgu na nekdanjem Kranjskem še pred letom 1774, da je smel imeti lastno officino);

b) zaradi varstva nedokumentirane, vendar pravilno pridobljene pravice do določene poseti (primeri s področja dednega prava);

c) zgolj iz napuha (z lažnim dokumentom se neka oseba predstavi, da je zdravnik, kirurg ali plemič, kar mu zagotavlja določen ugled v družbi).

Potvorbo listine ugotovimo najprej na temelju primerjave suspektnega dela besedila z drugim, pristnim tekstom, in to z ozirom na njegovo obliko in vsebino. Ugotoviti je npr. treba, ali ni morda zveza, kjer navezuje suspektno mesto na prejšnje besedilo, tako nespretna, da dokazuje razpoko, ker stavek moti celotno stavčno konstrukcijo. Vsebinsko je treba namreč paziti, ali je mesto glede na splošno misel in z ozirom na konkretne podatke homogeno z vsebino drugega dela. S tem v zvezi je v literaturi opisan zanimiv primer izginitev »Velike francoske kronike«, ki je nastala v drugi polovici 15. stoletja v samostanu Sent Berten. (22) »Kroniko« je poklonil samostanski opat GUILLAUME FILASTRE ob neki priliki burgundskemu vojvodi FILIPU DOBREMU, izginila pa je sredi 18. stoletja.

»Velike francoske kronike« so bile vpisane v inventarne knjige knjižnice burgundskih vojvod v Bruselju in sicer za leto 1536, 1569, 1597, 1598, 1614—1617 in 1644. V inventarni knjigi iz leta 1749 je stala opomba, da je rokopis »Velikih francoskih kronik« izginil. Poznejše raziskave so pokazale, da je rokopis »Kronik« ukradel COURCHATELE D'ENAUT, svetnik bezansonskega parlamenta, ki je bil strasten bibliofil; 1. 1748 je bil namreč komisar francoske vlade v Bruselju. Ko so se dediči COURCHATELE D'ENAUT odločil, da dragoceni rokopis prodajo, so na njem izbrisali signature bruseljske knjižnice. Tudi platnice so spremenili in so iztrgali prvo stran rokopisa, ki je bila sicer prazna, vsebovala pa je le signature knjižnice iz leta 1630. Zadnje strani rokopisa pa se jim ni posrečilo tako lahko odstraniti, kot so to storili s prvo stranjo, kajti vsebovala je na sprednji strani tekstovni zaključek, na zadnji pa je bila označena knjižnična značka iz leta 1639. Če so hoteli ohraniti konce teksta, so ga morali prepisati na novi list. Toda pergament tega novega lista se

močno razlikuje od prejšnjega, na katerem je zapisano celotno besedilo »Kronik«. Pergament je sam po sebi bolj grob in je bil brez dvoma tudi pozneje izdelan. Dediči so uporabili za pisanje konca besedila »Kronik« rdečerjavo barvo in ne črno, s katero je bil pisan celotni rokopis. Tudi inicialke so grobo izvedene v rdeči barvi in močno odstopajo od čudovito lepo izdelanih originalnih velikih začetnic.

»Kronike« in folio odlikuje ne le odlična literarna vsebina, temveč tudi zunanja oblika. »Kronike« imajo 441 listov, v velikosti 46,5×30,5 cm, in so bogato ilustrirane.

Razlikujemo več vrst falzifikatov. Originalni tekst listine se lahko npr. delno izbriše (*abolitio*), ali pa se skuša prvotni tekst listine spremeniti z vstavljanjem (*interpolatio*) novega besedila, ki predrugači smisel teksta. To so tim. »znakaženi originali«. Falzifikat nastane tudi v primeru, kjer so v stavku prestavljena ločila. Znani so npr. monotoni stavki delfijskega preročišča, v katerih si je sam gost moral postaviti ločila, pa je bil pomen stavka odvisen prav od teh ločil. Smiselni pomen npr. stavka IBIS REDIBIS NUNQUAM PERIBIS IN BELLO je odvisen od stavljanja ločil; če zapišemo npr.: IBIS, REDIBIS, NUNQUAM PERIBIS IN BELLO (bi to pomenilo: šel boš, vrnil se boš, nikdar padel v vojni ne boš); drugačen smisel pa stavek dobi, če zapišemo: IBIS, REDIBIS NUNQUAM, PERIBIS IN BELLO (kar pomeni: šel boš, nikdar se vrnil, padel boš v vojni).

Popolni falzifikati so tim. »fiktivni originali«, ki zadržijo sicer zunanje in notranje značilnosti pravega originala, so pa z ozirom na vsebino popolnoma izmišljeni (nekdo sestavi npr. listino z vednostjo in privoljenjem avtorja, da naj bi pričala o pravem dejstvu, katerega pa v resnici sploh nobile: tj. *zgodovinski falzifikat*; v drugem primeru pa je sestavljena listina v imenu avtorja, toda brez njegove vednosti: tj. *diplomatski falzifikat*).

Besedilo, ki je pisano na pergamentu, se lahko s posebnim postopkom popolnoma izbriše. Pergamentno listino bi namakli v ta namen določen čas v mleku, na kar bi jo močno drgnuli s gobo, da se odstrani črnilo oz. barvo. Pergament bi po tem postopku posušili in bi sledove tiska oz. pisave izbrisali še s plovcem. Na ta način bi bil pergament pripravljen za pisanje novega teksta. (17) Literatura o potvorbah listin navaja, da je bil takšne vrste falzifikat nekdanja prava umetnost, kajti starejši načini, pri katerih so uporabljali tanin, so bili izredno neprimerni, ker so listino do kraja uničili.

Ko so pričeli uporabljati mesto dragega pergamenta papir (v zahodni Evropi je to bilo po 14. stoletju), so uporabljali na papirju vodni tisk ali filigran različne oblike, da bi zavarovali na ta način prisnost originala listine zoper pretvorbe. Vodni tisk je omogočal pravilno identifikacijo listine. Če ugotovimo npr., da je datum izdelave papirja, na katerem je pisano besedilo listine, starejši od datuma, ko je nastalo določeno znamenje vodnega tiska, je takšna listina brez dvoma potvorjena.

Tudi kopija listine, čeprav je avtentična, je lahko prav tako falzifikat. Na falzifikate naletimo pri vsaki vrsti virov v vseh obdobjih zgodovine brez izjeme.

S tem v zvezi se bomo omejili na nekatere drastične primere.

Znano je npr., da je KONSTANTIN AFRICAN v 11. stoletju prosto prevedel v latinščino nekaj pomembnih arabiziranih grških medicinskih tekstov; zamolčal pa je pri tem imena avtorjev, kar so mu zgodovinarji pozneje močno zamerili. (21)

Še vedno je sporna tudi originalnost tim. »Vroclavskega kodeksa«, ki ga je odkril leta 1946 HERSCHEL v knjižnici magdalenske gimnazije v Wroclavu (Breslavu); (5) ta kodeks naj bi rekonstruiral celotno bibliografijo Salernske medicinske šole (*Compendium Salernitanum*).

Potvorbe pa so pogoste tudi na področju ikonografije. Ikonografija je veda, ki opisuje in razlaga umetniške podobe in kipe; je tudi del zgodovine umetnosti, ki preučuje *obliko* in *vsebino* oz. *pomen* določenega znanstvenega ali umetniškega dela. Zelo pogosto je predmet razprave medikohistoriografov. V mnogih primerih je prav oblika tista, ki jo zahtevajo potvorbe. Izredno pomembno vlogo imajo pri tem kemična sestava barve in sirovina, ki so jo uporabili za platno, prav tako pa tudi osnovni okvir, način izdelave platna in okvirja ter pritrdilnih žebličkov; končno pa še starost lesa ter sploh materiala, ki je bil uporabljen pri slikanju. Isto velja za plastiko ali kip. V mnogih primerih je potrebna poleg kemičnih analiz še dodatna in skrbna rentgenska presvetlitev slike ali podobe. Za razumevanje in pravilno interpretacijo medikohistorične ikonografije so potrebni temeljni pojmi, ki so v rabi pri umetnostnih zgodovinarjih.

Pojem oblike, vsebine in njenega pomena nazorno prikazuje naslednji primer, ki ga navaja E. PANOVSKY. (14)

Če na cesti srečemo znanca in nas ta pozdravi tako, da sname svoj klobuk, je v tem trenutku nastopila z *oblikovnega* gledišča sprememba določenih nadržbnosti podobe: spremenila se je njena površina, razmejitvene črte in barve. To vse skupaj vzeto ustvarja nam lastni svet vizije. Ko nezavedno identificiramo novo nastalo oblikovanje kot *predmet* (tj. našega znanca), po drugi strani pa tudi spremembo v nadržbnostih kot *dogodek* (tj. snemanje klobuka), bomo prestopili mejo *oblikovane* percepcije in se znašli na torišču *vsebine* (ali *pomena*) takšnega dejanja.

Če bomo omejili sam pomen, bo le-ta elementaren ali tim. *faktualni* pomen. To je pravzaprav enostavna identifikacija določene oblike predmeta, ki jo zaznavamo s čutili vida. Iz vsakdanjih praktičnih izkušenj jo dobro poznamo. Učinek spremembe, ki se je primerila z našim znancem, bo na našo psiho deloval v *impresivnem* smislu. Torej pomen celotnega dogodka bo v prvi vrsti impresiven.

Pri ocenjevanju kvalitete dejanja, ki ga je storil znanec, bomo razlikovali dve tančini: v prvi vrsti zanimalo nas bo ali so bil proti nam znančeva nagnjenja v trenutku, ko nas je pozdravil, dobra ali indeferentna, oz. prijateljska ali sovražna. Takšne psihološke nianse bodo izdali brez dvoma znančevi telesni gibi; ta novi pomen imenujemo *ekspresionalni*.

Snemanje klobuka kot določena oblika pozdrava je razširjena namreč predvsem na Zahodu in je dediščina srednjeveške viteške vzgoje. Ko je bil vitez ali vojščak oborožen in je srečal znanca, si je iz gole navade snel čelado, da bi dokazal s tem dejanjem svoje miroljubne namene; sočasno pa je s takšnim dejanjem tudi potrdil, da znancu zaupa in obenem verjame, da ima ta nasproti njemu tudi podobne namene.

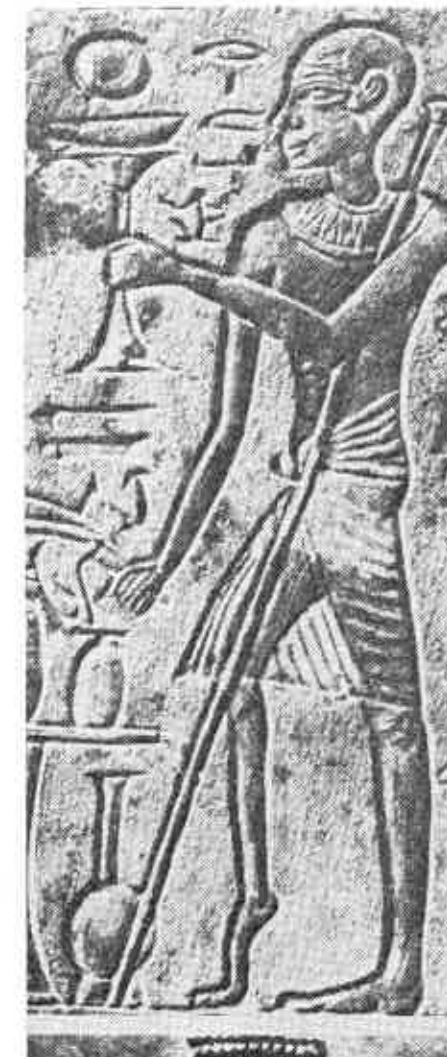
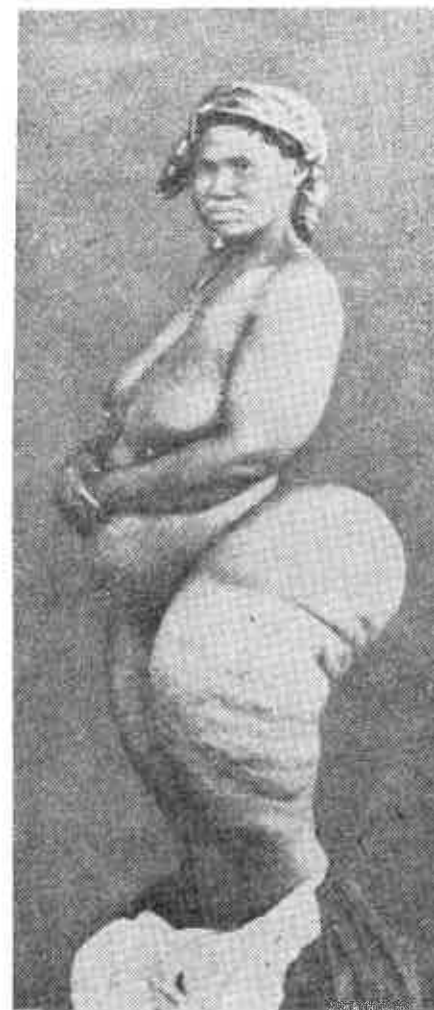
Bridko pa bi se razočarali, ko bi pričakovali ,da bosta tudi avstralski domorodec in Stari Grk prav tako dobro razema pomen, ki ga izkazuje snemanje klobuka; to je torej ne le praktični dogodek ob določenih ekspresionalnih konotacijah, temveč, da je tudi znak spoštovanja. Da bi pravilno razumeli pomen in bistvo takšnega dejanja, ki ga je pravkar storil naš znanec, nam mora biti pričujoč ne le praktični pripetljaj, temveč nam morajo biti razumljivi tudi kulturni običaji in tradicija, ki sodijo k določeni civilizaciji. Razumljivo je, da rečeno velja lahko tudi obratno: znanec ne bi čutil za dolžnost, da pozdravi nas s snemanjem klobuka, če se ne bi tudi sam zavedal bistva pomena. Kar pa zadeva ekspresionalne konotacije, ki spremljajo znančevo dejanje, se jih lahko ta zaveda, ali pa tudi ne. Iz rečenega bi zaključili lahko sledeče: ko smo interpretirali akt snemanja klobuka in smo si edini, da pomeni to izraz spoštljivega pozdrava, bomo spoznali v tem dejanju tudi določen pomen, tim. *sekundarni* ali konvencionalni; le-ta se bo razlikovali od *primarnega* ali *naravnega* po tem, da je stvar to razuma, ne pa čutil. Tega praktičnega dejanja se zavedemo in ga tudi sočasno iskazujemo.

Opozoriti pa bi morali pri tem še na neko drugo stvar, ki je po svoji naravi prav tako pomembna. Namreč, v dejanju našega znanca bo odkril izkušen opozovalec poleg naravnega dogodka, ki je omejen po času in prostoru, poleg ugotovitve razpoložjenja in občutkov ter konvencionalno-

Slika 1. Willendorska Venera (V: Fülöp — Miller R., Kulturgeschichte der Heilkunde. Promonta. Hamburg 1935)
Fig. 1. Willendorf Venus

sti pozdrava, tudi del znančevih »lastnosti«. Omenjeno pa je v zvezi z dejstvom, da sodi naš znanec v 20 stoletje, da je član določene družbe, da je vzgojen itd., itd. in da vse to sodi v tradicionalne običaje določene skupine ljudi.

Slika 2. Bolnica z Derčumovo boleznijo (V: Holländer E., Aeskulap und Venus. Propyläen Verlag. Berlin 1928)

Fig. 2. Woman patient suffering from Dercum's disease

Slika 3. Staroegipčanski relief mladeniča z atrofično in krajšo nogo (18—19. stoletje). (V: Ghalioungui P., Medizin zur Pharaonenzeit. Ciba Symposium 9 (1961), 209)
Fig. 3. Ancient Egyptian relieve of a youngster with an atrophic and shorter leg (18th to 19th dynasty)

Pomen, ki smo ga odkrili, je *bistveni pomen* ali *vsebinsko osebnosti*. Pri omenjeni stvari pa je najbolj to važno, kajti je vse drugo postranskega pomena, pa naj bo to primarno ali sekundarno, naj bo naravno ali konvencionalno.

Omenili bi še vrsto primerov nekritičnega vrednotenja virov. Splošno je npr. znana tim. Willendorfska Venera, tj. kip ženske iz paleolitika s hipertrofičnimi dokjami in gluteusi. Dalj časa je plastika veljala namreč za realno podobo bolnice z Dercumovo boleznijo (nevrolipomatosi ali adipositas dolorosa ali lipomatosi dolorosa):

Tudi stragoegipčanski relief mladeniča z atrofično in krajšo nogo (10) bi sodil lahko med klasične primere nekritične presoje etiologije eformitete; pri tem manjkajo namreč dokazi o neizpodbitnosti podmene, da gre v tem primeru za poliomyelitis.

Na nekaterih freskih po naših cerkvah in samostanih, prav tako kot po cerkvah v Srbiji in Makedoniji so včasih prikazane podobe, ki naj bi pričale, da obstaja v določenih krajih endemična goljšavost, medtem ko poznavalci te vrste umetnosti trdijo, da je v času nastanka takšnih fresk bil to poseben način prikazovanja oz. upodabljanja golega vratu. (13)

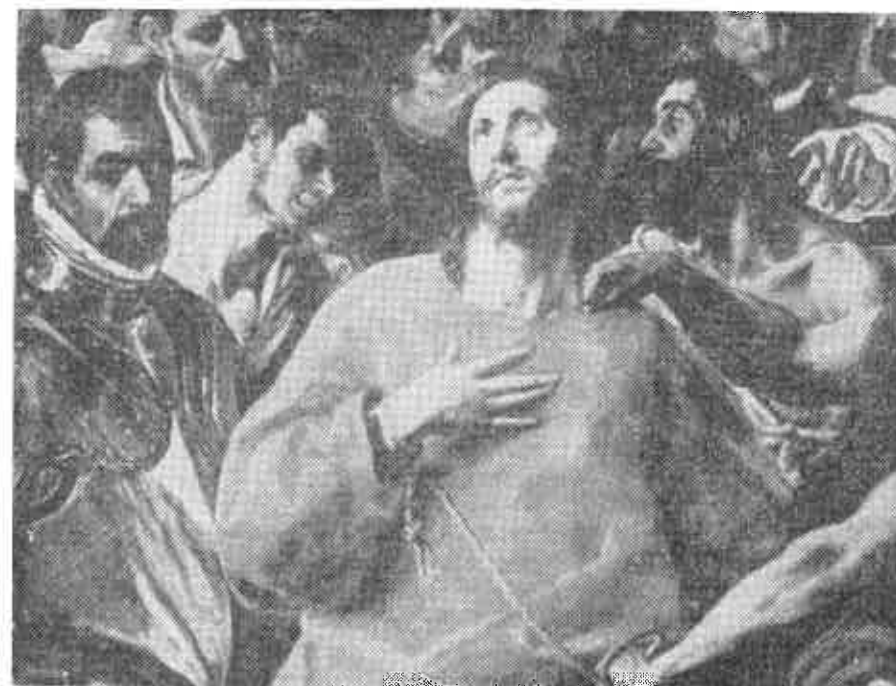
Slika 4. Freska iz konca 14. stoletja. Podpeč pri Gabrovki na Slovenskem. Severna stran lađe.

Fig. 4. Fresco from the end of 14th century. Podpeč near Gabrovka. Northern part of the nave

Slika 5. Rubens P. P.: Susanne Fourment. (Reprodukcija). Nekateri umetnostni zgodovinarji so bili mnenja, da predstavlja ta portret tipičen primer bazedovke
Fig. 5. Rubens P. P.: Susanne Fourmet. (Reproduction). Some historians of art through this portrait to represent a typical case of Basedow's disease

Nekateri kliniki so npr. skušali dokazati simptome prebolelega encefalitisa (npr. ORSTEENOV znak, asimetrija obrvi ob pogledu v stran ipd.) na EL GRECO-vih portretih, (20) toda na mnogih EL GRECO-vih slikah obstaja značilen razmak med prsti. Pri tem gre verjetno prej za manirizem ali simbolizem kot pa za patološki pojav.

Tudi s KOSTIČEVO hipotezo se popolnoma ne moremo strinjati, da bi bil kameniti lik, ki je pritrjen na desno stran fasade zvonika splitske stolnice, in predstavlja golo žensko z razkrečenimi bedri in vidnim spolovilom, le zaščitnik pred demoni ali nesrečo. (12) Dozdeva se, da je takšna hipoteza preveč splošna. Znano je namreč, da so mnoge kulture vzhodnjaških narodov bile izredno bogate na omenjenih stvaritvah, v manjši meri pa jih opazujemo tudi v nabožni umetnosti pri kristjanih — vendar tu le kot dediščino poganstva. Te plastike so bile zmeraj in povsod simboli plodnosti. Kiparske izdelke so častili kot bogove plodnosti tudi antični narodi. Nikakor pa s tem ne bi hoteli zanikati, da so pogani izdelovali in častili takšne like tudi v namene, ki jih navaja KOSTIČ, ki pripominja razen tega še, da obstajajo v literaturi s tem v zvezi različna mnenja in razlage.

Slika 6. El Greco: Kristusovo trpljenje. Katedrala v Toledu. (Reprodukcija). Na sliki je prikazana značilna drža prstov na desni roki

Fig. 6. El Greco: Christ's suffering. Catedral of Toledo. (Reproduction). Typical position of the fingers on the right hand is presented

Tudi ljudska likovna umetnost je izredno zanimiva. Bogata je precej na motiviki s tim. področja »ex voto«. To so stvaritve, ki ne dosegajo sicer običajno umetniške vrednosti, so pa preprosti darovi ozdravljenec ali njihovih svojcev določenim svetnikom — priprošnjikom. Takšne »umetnine« so bile večkrat povod hudim sporom med znanstveniki, ki

Slika 7. Primer podobe »ex voto«. Brezje na Gorenjskem.
Fig. 7. Example the picture »ex voto«. Brezje on Gorenjsko.

niso hoteli biti si edini, kakšno vrsto bolezni naj bi te podobe oz. liki ponazarjali. Podobnih primerov bi lahko navedli še več. Dolgo časa je neka lobanja veljala npr. za človeške ostanke »eoantropus dawsoni« iz Pildowa v Angliji (»odkrita« je bila v letih 1908—1915), za katero so leta 1953 dokazali s kemično analizo fluorja, da je sestavljena iz človeške lobanje pofosilne dobe in iz prav takšne moderne opičje čeljusti.

O potvorbi dokumentacije za pridobitev akademske stopnje naziva doktor medicine universae priča naslednji primer iz prve polovice 18. stoletja. Navaja ga zgodovinar JANKO BARLE. (2) Ker je opisani dogodek v zvezi z razvojem javne zdravstvene službe na nekdanjem Kranjskem, ga tudi omenjamo.

Tako je okoli leta 1706 deloval v Celju neki fizik z imenom dr. RUPRETO SLIZOVIUS. Ta se je poleg zdravniške prakse ukvarjal še s slikanjem akvarelov na pergament, kar je bilo tisti čas precej v modi. Natančni datum, kdaj je prišel SLIZOVIUS v Celje, ni znan. Ta zdravnik se je na razpis hrvaških oblasti večkrat brezuspešno potegoval za mesto fizika v Zagrebu. Iz teh razlogov je naprosil svojega nekdanjega pacienta, zagrebškega škofa BRAJKOVIČA, da se zanj zavzame in posreduje pri oblasteh zaradi službe v Zagrebu. Za to mesto pa je sočasno konkuriral tudi celjski fizik JANEZ GAŠPER CORUSI, nekdanji ljubljanski stanovski fizik pred letom 1700. SLIZOVIUS je svojemu varuhu pisal z namenom, da zmanjša ugled svojega rivala; zato je v pismu med drugim,

da je o dr. CORUSI-ju slišal »prav čudne reči«. O tem naj bi zaupno mu pravil dr. QUALIZA (HVALICA), protomedik na Kranjskem, ko sta bila na nekem konziliju v Ljubljani. Kaj se je skrivalo v resnici za tistimi »čudnimi reči«, SLIZOVIUS škofu ni pojasnil. Zdravnik COSUSI pa je sočasno prejel od zagrebškega lekarnarja IVANA SAITZA (ZAJCA) pismo, v katerem mu je pisal, da SLIZOVIUS baje sploh ni pravi doktor medicine, temveč premeten goljuf, ki nima dokazov o promociji na medicinski fakulteti. Ob neki priliki mu je namreč sam pripovedoval, da mu je bila ukradena doktorska diploma, poleg tega pa še drugi pomembni dokumenti. Zaradi tega so oblasti napovedale zdravniški kolegij, ki naj bi se zbral v Zagrebu in kjer bi preizkusili SLIZOVIUS-ovo strokovno znanje ter bi ga potem na novo usposobili. Ko je SLIZOVIUS slišal, kaj se mu pripravlja in obenem tudi preti, je pohitel, da potoži škofu, kajti v resnici ga je bilo strah, kaj poreko o njem ljudje, ki bodo mislili, da so mu zdravniška spričevala ponarejena. SLIZOVIUS je prosil zato škofa, da posreduje pri hrvaških oblasteh, ki naj mu odredijo službeno mesto, če ne v Zagrebu pa saj v Varaždinu. Čul je namreč — tako je pisal — da bo prav kmalu podlegel varaždinski fizik dr. COTTFRIED pl. KARLEG. Toda SLIZOVIUS ni bil kljub intervencijam sprejet v službe na Hrvaške. Oblasti so sprejele rajši neoporečnega fizika CORUSIJA, za katerega se je močno potegoval njegov brat, pater ADAM CORUSI, ki je bil remetski pavlin. CORUSI je služboval potem v Varaždinu do leta 1712, ko je umrl. Kako se je končalo s SLIZOVIUSOM pa zgodovina molči.

Če ugotovi medikohistorik, da je neki vir le delno il v celoti falzificiran ali da zavestno spreminja stvarno stanje v svojem opisu, mora takšen vir izločiti iz vrste zgodovinskih virov. Naloga zgodovinarja je tudi, da ugotovi čas in kraj nastanka potvorbe in njene motive. Šele nato je pretres virov lahko zaključen.

Poleg namernega spreminjanja resnice, ki smo jo omenili pri analizi virov, obstajajo lahko tudi *zmote oz. pomote* zaradi subjektivnih vzrokov.

Pretres vrednosti medikohistoričnih virov

Sprememba v besedilu vira, naj bo na videz še tako neznatna, lahko njegovo avtentičnost popolnoma spremeni. Zato mora medikohistorik uporabiti vir v *primarni* obliki, tj. v takšni obliki, v kateri je nastal (pri tem mislimo na original, ki ga je sam avtor pisal). Historiografsko delo bodi opravljeno z namenom, da se njegovi izsledki preverjajo, pa tudi s tem, da bi sleherno znanstveno delo pomenilo v znanstvenem zariskovanju le stopnjo v njegovem razvoju, ne pa tudi že končne oblike rezultatov.

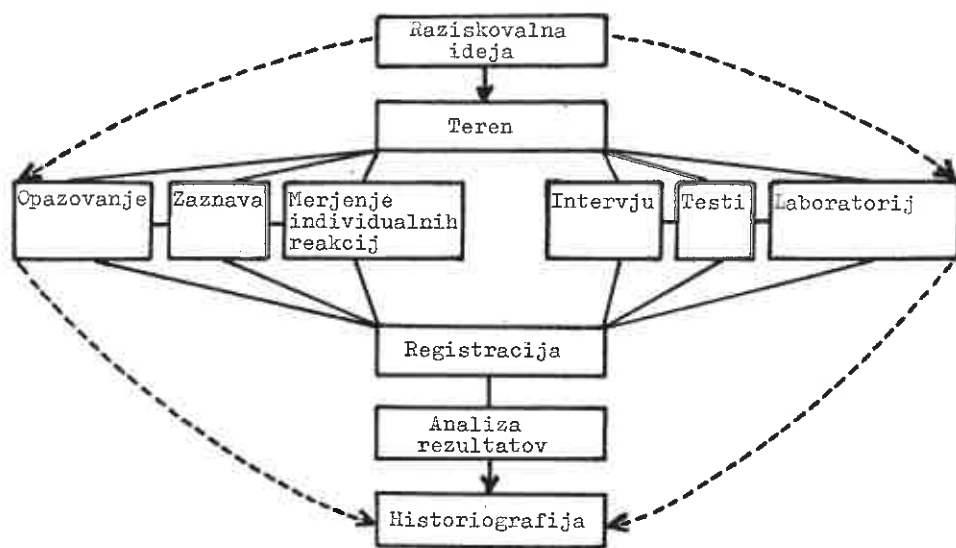
Pri presoji virov je treba poleg časa in kraja, ko je vir nastal, ugotoviti tudi identiteto avtorja, ki ga je izdelal. Poglavitna izhodišča za takšno raziskavo so mesta in okoliščine najdbe, material in tehnična izvedba, pretres sorodnosti z drugimi viri in ne nazadnje tudi primerjava vsebine vira.

Pomembno je tudi, da ugotovi medikohistorik sicer večkrat posamezna dejstva, medtem ko mu viri neposredno ne povedo zveze med njimi, temveč jo mora dognati sam. Pri tem pa mora brez dvoma ločiti pogla-

vitno od stranskega, zlasti vzroke od povodov. Nato pa mora s posrečnim kombiniranjem povezati posamezne podatke in izpolniti praznino med njimi.

Interpretacija zgodovinskih virov

Pri pripravljanju virov za ugotavljanje zgodovinskih dejstev je kot njihova zadnja stopnja »interpretacija«, tj. končna ugotovitev, kaj naj pomeni pisano besedilo piscu ali določen predmet uporabniku. Tako zasledimo že pri posameznih medicinskih instrumentih, npr. iz antičnega obdobja ali iz srednjega veka, pa tudi iz novejšega časa, včasih precej različna mnenja, ki zadevajo njihovo nekdanjo funkcijo in ki jih more razrešiti pogostoma šele praktični poskus. V ta namen damo izdelati dvojnik takšnega predmeta in ga poskusimo nato uporabiti na domnevni način ali v domnevne namene. (3) Vzrok, zaradi katerega lahko medikohistorik završe pravilnost takšnega podatka o predmetu iz preteklosti ali tudi njegovo avtentičnost je, če se razlikuje takšen podatek od tedanjega stanja, načina življenja, običajev in navad ter znanja, kajti posameznih ali posamezen zgodovinski pojav se ne more sam nikdar bistveno oddaljiti od splošne prakse svoje dobe.

Ugotavljanje zgodovinskih dejstev in njihovo povezovanje

Pri medikohistoričnem raziskovanju pomaga marsikdaj splepanje iz posledic na vzroke, tj. *retrogradno* raziskovanje od poznejšega, bolj jasnega vira, k starejšemu, manj jasnemu. Nepopolnost virov opozarja na previdnost pri sklepanju, česa v kakem viru ni. Za razumevanje vsebine je treba upoštevati tudi splošne socialno-družbene razmere in duhovno strukturo pokrajine ter časa, v kateri so se razvijali pomembni medicin-

ski dogodki ali odkritja. (18) Poudariti je potrebno to zlasti pri kritičnem vrednotenju virov iz novejšega obdobja, npr. iz časa nastanka in razvoja ljubljanskega zdravniškega matičnega odbora Osvobodilne fronte, ki je leta 1941 prevzel nalogo, da organizira zdravstveno službo v narodno-osvobodilni vojski na Slovenskem. Za pravilno presojo oblikovanja novejših slovenske strokovne zdravstvene službe in povojne znanstvene ter klinične medicine, ki so v celoti zaživele šele z ustanovitvijo popolne medicinske fakultete v Ljubljani leta 1945, so neprecenljive vrednosti viri, ki se nanašajo prav na to obdobje. Posebne pozornosti pa naj bi bila deležna tudi interpretacija slikovnih virov, ki je v določenih primerih že sama na sebi dovolj zgovorna in prepričljiva (slikovni material npr. o okupatorjevih grozodejstvih v taborišču in na našem podeželju).

Zaključak raziskovalnega dela

Pripravljanje delo naj bi z ureditvijo podatkov bilo zaključeno in medikohistoriograf preide lahko k medsebojnemu primerjanju zbranih podatkov, k njihovi dokončni oceni in k sklepanju »kako je v resnici bilo«.

Splošna metodološka kritična pravila veljajo torej le kot opozorila, vselej pa določa konkretno preverjanje posameznih dejstev. Prav v tem, da so zgodovinske vede usmerjene v ugotavljanje konkretnega stanja in njegove razlage, je bistvena njihova razlika od naravoslovnih, ki ugotavljajo splošne zakone in jim služijo nato ti ugotovljeni splošni zakoni za najzaneslivejše raziskovalno sredstvo pri nadaljnjem delu.

Izvori i literatura:

1. F. Arnau: Kunst der Fälscher, Fälscher der Kunst. Econ. Düsseldorf 1969, str. 84—103; — 2. J. Barlè: Franjevci, ranarnici i lijekarnici. Liječ. Vjesn. 29 (1907), 8—116; — 3. P. Borisov: O sodobnih raziskovalnih metodah v medicinski historiografiji. Zdrav. Vestn. 46 (1977), 203—205; — 4. J. Burckhardt: Renesančna kultura v Italiji. DZS. Ljubljana 1956, str. 15—18; — 5. A. G. Chevalier: Die Wiederentdeckung der Schule von Salerno. Cibazeitschz. 5 (1938), 1945; — 6. F. Engels: Uvod v »Dialektiko prirode«. V: K. Marx, F. Engels, Izabrana dela. CZ. Ljubljana 1975, zv. V, str. 394—398; — 7. B. Grafenauer: Struktura in tehnika zgodovinske vede. Filozof. fakul. Ljubljana 1973, str. 147; — 8. M. Gross: Historijska znanost. Sveučilište u Zagrebu. Zagreb 1976, str. 21, 26, 214—217; — 9. G. Gruber: Einführung in Geschichte und Geist der Medizin. Thieme. Stuttgart 1952, str. 286; (o zdravniškem poklicu); — 10. E. Heinneter: Von Ärzten, Krankheiten und Heilbehandlung im alten Aegypten. Ciba Zeitschr. 3 (1936), 1124; — 11. M. Hamilton: Methodology of Clinical Research. Churchill Livingstone Edinburg and London 1974, str. 24; — 12. A. Kostić: Profane skulpture na zvoniku stolne crkve u Splitu. Acta histor. med. pharm. veter. 7 (1967), 36; — 13. Z. Levntal: Neke nesigurne i pogrešne istorijsko-medicinske interpretacije likovnih dela. Nauč. društ. za istor. zdrav. kult. Jugoslavije. Beograd 1966, Bilt. br. 10, str. 10—12; — 14. E. Panovsky: Ikonološke stu-

dije. Nolit, Beograd 1975, str. 20—24; — 15. G. V. Plehanov: O materialističkom shvatanju istorije. Mala filozof. biblioteka, Beograd 1958, str. 18; — 16. H. Schipperges: Moderne Medizin im Spiegel der Geschichte. Thieme, Stuttgart 1970, str. 2, 296; — 17. J. Štapić: Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi. Školska knjiga, Zagreb 1972, str. 167—168; — 18. H. Taine: Filozofija umetnosti. Srpska knj. zadruga, Beograd 1955, str. 46, 105; — 19. A. J. Toynbee: Istraživanje istorije. Karijatide. Filozof. bibl. Beograd 1971, tom 1, str. 42—61; — 20. M. Škvarić: Encefaliti znaci diagnostikovani na delima nekih srednjevekovnih slikara. Srpski arh. 80 (1952), 1039; — 21. P. Diepgen: Geschichte der Medizin, W. de Gruyter & Co. Berlin W. 1949, B. 1, str. 203—204; — 22. G. A. Černova: Miniatury Boljših Francuzkih Hronik. ANSSSR. Moskva 1960, str. 11—12.

ZNAČAJNOST I KORISNOST ISTORIJSKIH METODA U MEDICINSKOM ISTRAŽIVAČKOM RADU

Peter BORISOV

Svaka vrsta znanosti, koja je zbir činjenica i pretpostavki, izradila je svoje sopstvene istraživačke metode, sa kojima proučuje određene zakonitosti pojava. Takav primer je isto sa istoričko analitičkim metodama u medicinskom istraživačkom radu. One imaju svoje specifično obeležje. Kvalitet znanosti se poboljšava i promenjuje zbog uticaja ideja na činjenice, kao i zbog uticaja činjenica na ideje. Marksistička filozofija kao i marksistička misaonost uopšte predviđa naime kod toga slobodnu i kritičku ocenu pojava i kontradikcija.

Istorija kao znanost kritički ocenjuje izvore iz prošlosti, pokušava ih odmaknuti svim neobjektivnim uticajima spekulativnosti, mistici i tendencioznostima, iako historiografija nije ovisna samo od određenog stupnja društvenog razvoja u kome je nastala, nego i u većoj ili manjoj meri i od subjektivnosti autora, koji se pokušava čim više približiti objektivnosti ili istorijskoj istini.

Engels je takvu konstataciju proširio i rekao, da je u svakom razdoblju unutar antagonizam između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, što je onda od bitvenog značenja kod istorijskog događanja.

U raspravi je autor naglasio činjenicu, da je samo dosledno i kritičko proučavanje medikoistorije uslov za pravilnu i nepristransku ocenu suvremenih tekovina medicinskih znanosti. Analiza razvoja istorije medicine, kao posebne grane znanosti svedoči, da je najzad postala čista nauka, kada je zauzela kritički stav kod ocenjivanja istorijskih činjenica iz prošlosti. U raspravi je poseban naglasak određen arhitektoniki medikoistorične misaonosti, koja temelji na dialektičko materialističkoj doktrini.

Autor u svojoj raspravi na shematičan način obrađuje po kronološkom redu razvoj opće historiografije i svoja utvrđenja prenosi istovremeno na medikoistoriografiju. Raščlanjuje nastanak istoričke činjenice i objašnjava metode, kojih se medikoistoriografi poslužuju, da bi rekonstruirali prošlost. Poseban naglasak zauzima u raspravi pojmovi, kao što su istorijska objektivna kritika, heuristika i istorijski izvori. Osim toga tu su obrađeni i načini falsificiranja istorijskih dokumenata ili listina (isprava) i istorijske istine; autor opisuje na kratko oblike i načine takvih falsifikacija, koje susrećemo više puta i u medikoistoriografiji, a plod su ne-

dovoljne upućenosti pisca ili su nastali zbog namernog iskrivljavanja istorijske istine. Međutim, autor upozorava, da falsifikati mogu nastati i na temelju nekritičkog ocenjivanja vira zbog pišćeve neiskusnosti. Posebno važne su kod toga pomoćne istorijske nauke, koje jamče za autentičnost izvora. Kada autor analizira to područje, potkrepljuje svoje tvrdnje vrstom zanimljivih primera iz medikoistorije i medicinske ikonografije.

Poseban problem predstavlja analiza vrednosti medikoistoričkih izvora i njegova interpretacija. Realnu rekonstrukciju prošlosti uslovljava sistematična analiza izvora. Određena upotrebljivost istorijskih metoda u medicinskom istraživačkom radu jeste logično povezivanje istorijskih činjenica u celinu.

Svoju raspravu zaključuje autor tvrdnjom, da opća metodološka kritička pravila važe dakle samo kao upozorenje, međutim svaki put odlučuje konkretno povezivanje pojedinačnih činjenica, što onda uslovljava, da je istorijska metodika usmerena u utvrđivanje konkretnog stanja iz prošlosti i njegove pravilne i realne ocene i obrazloženja. Istorijske istraživačke, analitičke i sintetičke metode su u svom bivstvu različite od medicinskih ili bioloških istraživački metoda. Ne smemo kod toga prozreti činjenicu, da je među najglavnijim ciljevima biologije, da objasni zašto je uprkos u jednakoj celičnoj strukturalnoj osnovi takva raznolikost živog sveta.

Autor tvrdi, da je u toj misaonosti sadržana bivstvena razlika medikoistoriografskih metoda od prirodoslovnih, koje utvrđuju opće zakone, a oni im onda služe kao najsigurnija istraživačka delatnost u znanstvenom radu.

SIGNIFICANCE AND APTITUDE OF HISTORICAL METHODS IN RESEARCH WORK

Peter BORISOV

The fact that a consistent study of medicohistoriography is a condition of a correct and unbiased evaluation of modern acquisitions of medical sciences is emphasized. The analysis of the development of medicine shows that the latter became pure science after having taken a critical view in the evaluation of historical facts from the past. A short description of historical methods in the work of the Institute of History of Medicine of MF in Ljubljana is presented. Besides, heuristics in medicohistoriography and the analysis of the record, or document respectively, is mentioned, and so are some cases of forgery in medical iconography. By dialectical critical method also the technique of the reconstruction of the past is presented as historical facts. Further, the importance of the sources in historiography and the steps from the origin of a historical idea to the realization of a medico-historical fact is emphasized. The reconstruction of the past is conditioned by a systematical interpretation of the sources; doubtless, also auxiliary historical sciences warranting its authenticity are of extraordinary importance. Thus the trend of medicohistoriographical science is towards stating concrete state from the past and a true interpretation thereof.